

OUDHEIDKUNDIGE KRONIEK

Een 75-tal jaren geleden schreef Alfons Van Werveke voor "De Gazet van Gent" een artikeltje over

SPEELKAARTEN

Het lijdt geen twijfel dat de speelkaarten in de XIVE eeuw reeds in verschillende landen van Europa waren gekend, ook in Vlaanderen. De oudste Gentsche vermelding, die wij kennen, dagteekent nochtans eerst van 1539, maar zij bewijst, dat het spel algemeen in gebruik was en wel sedert lang.

Een groot getal soorten van kaartspelen zijn destijds in de mode geweest, het één al langer dan het ander. Een verordening van Karel II, koning van Castilië en graaf van Vlaanderen, verbiedt in 1699 de spelen geheeten "Bassette, Pharaon, Lantsknecht, Berland ende andere van stoffen ende verhoogen".

De twee eerste zijn nog verboden in 1786 door Jozef II. In den "Nouvel Almanach des jeux pour l'an de grâce 1782", te Gent gedrukt, worden vermeld "l'Hombre, l'Impériale, le Reversis, le Toc, le Commerce, la Tontine, Ma Commère, la Guimharde, la Mariée, la Mouche, la Pamphile, l'Homme d'Auvergen, le Vingt-quatre, la Belle, le Flux, le Trente et un, le Coucou, le Gillet, le Cul-Bas, la Guinguette, le Papillon, l'Ambigu, la Loterie, le Tromphe, la Ferme, le Hoc, les Dames rabattues, le Phoque, le Romesteeq". "Den Dobbelen Schaepers Almanach voor 't jaer Ons Heere 1816", uitgegeven te Gent, geeft het reglement van het "Grave-jassen". Wij hebben in onze voorgaande kroniek gezegd, dat in 1790, 1791, 1792 en 1793, en hoogst waarschijnlijk in de volgende jaren van de XVIIIe eeuw in de "Société Littéraire de Gand" (Club der Edellieden) een zeer groote hoeveelheid "tarotspelen" werden gebezigd.

Tusschen 1824 en 1841 werd bij J. Poelman, op de Hoogpoort, gedrukt de "Règles générales et particulières sur les jeux d'hombre et de quadrille, par un amateur". Bijna al die spelen, welke bij onze voorouders veel bijval hadden, zijn thans in het vergeetboek geraakt.

Tot in het midden van de XVIIIe eeuw kwamen de speelkaarten, te Gent gebruikt, van Antwerpen of van Brussel, en deze steden trokken ze zelve uit Frankrijk. 7 Maart 1752 veroorloofden de Schepenen van Gent, F. Guilbert, geboortig van en gevestigd te Sint-Omaars, te Gent een drukkerij van speelkaarten op te richten. Dat was een nieuwe nijverheid, bijna te zelfder tijd hier beoefend door de drie gebroeders Polmiers, die, als aanmoediging, van den dienst der Burgerlijke Wacht werden ontslagen en andere voordeelen genoten. Noch drukplaten, noch speelkaarten van die twee drukkers zijn ons bekend. In den eersten "Wegwijzer", van 1770, zijn ze niet vermeld. In de jaren 1770 tot

1869 vinden wij alhier als speelkaartendrukkers: Pharazijn, Onderbergen, Sint-Pieters-Nieuwstraat en Lange Munt (1770 tot 1805); Chantou, op Sint-Pieters (1770 tot 1773); Cuyt, Savaenstraat (1786 tot 1789); De Porre, Gewad (1795 tot 1841); De Smedt, Langemunt (1806 tot 1812); Steenberge, Zuivelsteeg (1812 tot 1821); Bruyneel, Mageleinstraat (1817 en 1818); Agnesins, Vrijdagmarkt (1813 tot 1818); Martou, Koestraat (1841 tot 1850); Hennebutte, Gewad (1842 tot 1845); Van der Kelen, Gewad (1846 tot 1848); Plettinckd'Huyvetter, Violettenlei (1849 tot 1868); zijn weduwe (1869); Stroobant, Van-der-Donckt-doorgang (1869).

Met beide laatsten verdwijnt de kleine nijverheid in 1869.

Gedurende de Fransche overheersching werden nogal hooge rechten geheven op het drukken van speelkaarten: twintig tot veertig centimes per spel volgens het getal kaarten, waaruit het bestond. 23 December 1800 werd Jacob de Porre tot honderd frank boete veroordeeld om de wetten en de besluiten op het drukken van speelkaarten te hebben overtreden.

De figuren van de spelen verschillen zeer volgens de tijdperken. Onder de gewone beelden van heeren, vrouwen en zotten zijn er te voeten uit en te halven lijve in dubbel.

Die figuren zijn soms door iets anders vervangen, vooral gedurende de Fransche republiek, als allerhande fantasieën voorkomen.

Dikwijls, bijna altijd zelfs, is de gravuur weinig verzorgd en de kleur, langen tijd met de hand geleid, is het nog minder. Toch is het niet van belang ontbroot kaarten van verschillende tijden nevens elkaar te zien. Het Museum van Oudheden te Gent bezit de drukplaten van achttien verschillende spelen, waarvan zes ten minste en misschien wel alle uit het werkhuis van J. De Porre komen. Op één zijn nog te zien, gelijk op de oude kaarten, de namen Alexander, Charles of César op één van drie heeren; Pallas (Minerve), Argine (Juno), Rachel of Judith op de vrouwen; de zotten dragen geen naam. Bij dat rijk materiaal heeft het Museum ongelukkiglijk slechts twee oude spelen en eenige afzonderlijke kaarten. De heer Emile Andelhof gaf een spel, buiten één kaart die ontbreekt, dat dagteekent van de Fransche Republiek. Mejuffer Bytebier schonk een volledig tarotspel, van acht en zeventig kaarten, en, wonder genoeg, het Museum bezit de platen, waarmede het is gedrukt in het werkhuis van "J. De Porre, fabricant de cartes à Gand". Dit opschrift staat op hertenzot; de figuren zijn te voeten uit. Misschien bezitten onze lezers oude spelen of afzonderlijke oude kaarten, die ze aan het Museum willen schenken.

In de XVIIIe eeuw dienden de kaarten niet alleen om te spelen: men gebruikte ze tot verschillende doeleinden. De versiering op den rug komt bij ons eerst in de eerste jaren van de XIXe eeuw voor. In de XVIIIe eeuw was de rug nog wit en, daar het karton nogal kloek was, gebruikte men dien rug om er op te schrijven of te drukken. Het Museum van Oudheden bezit daarvan eigenaardige voorbeelden. Aldus werd de rugzijde van de speelkaarten gebezigd om er het

adres van te verzenden pakken op te schrijven. De kaarten deden ook goeden dienst aan het uiteinde van filassen. Men noemde aldus een rijgkoord met lange koperen naalden aan de uiteinden. Eén ervan werd aangedikt door knopen te maken. Dan schoof men eerst een kaart over de rijgkoord langs een gat door het midden en men schreef op den witten rug de natuur van de kwijtschriften of andere oorkonden, die over naald en koord werden gestoken, zoodra ze inkwamen. Dikwijls werd de speelkaart een adreskaart. Op den rug van een pijkentwee staat gedrukt: “François J. Grenier et Compagnie, Marchand de Vin, etc. Demeurant sur la Poele à Gand”.

Op een pijkendrie leest men in een omlijsting: “J. Corrioles et Compagnie, Négociant à Bayonne”. Op den rug van een hertentwee van 1796 staat het volgende chronogram gedrukt: “MYnheer Ik WensChe U een ZaLig nieUW-Jaer, en VeeL naer VolgenDe”. Eindelijk heeft een belanghebbende op den rug van een hertentien geschreven letterlijk het volgende: “Le Sieur Donckers a l’honneur d’avertir son mariage avec Mademoiselle Segers le 4 maij 1771. Absent pour 4 jours”.

Alfons VAN WERVEKE

INHOUD 2002

1.	
- Joseph De Vuyst:	2
Het Geheim Leger vecht. 3e en laatste deel.	
- Louis Maeterlinck:	18
Inventaire Archéologique: De bekroning van de Heilige Rosalie, door Gaspard De Craeyer.	
- Daniël Van Ryssel:	20
Ik zou daar een boek kunnen over schrijven. De charmes van dagelijksheid. (Vervolg)	
- Hugo Collumbien:	30
Gentse Memoriedagen: 18 en 19 Mei.	
- Eddy Levis:	37
't Gents spant de kruune! Waar de Gentse Sterre bleef stille staan.	
- Herdenkingsdagen 2002.	49
- Bibliografie.	50
- Vraag en Antwoord.	54
- Lezers schrijven ons.	55
- Dit bestaat niet meer.	56